

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Розкошинської Світлани Орестівни на тему: «Доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Норми кримінального процесуального права України спрямовані насамперед на врегулювання діяльності з розслідування кримінальних правопорушень і проведення з цією метою слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Їх комплекс, послідовність проведення визначаються залежно від специфіки розслідуваної події та конкретних завдань кримінального провадження. Водночас, перед наукою криміналістикою постає необхідність розробки методики розслідування окремих видів чи груп кримінальних правопорушень, визначення її структури, необхідної черговості проведення передбачених КПК України процесуальних дій. Тож після 15 січня 2009 року, коли Кримінальний кодекс України був доповнений статтею 150¹, перед криміналістикою постало питання розробки методики розслідування цього виду кримінального правопорушення. Натомість у науці кримінального процесуального права України визначено, які саме процесуальні дії можуть бути проведені з урахуванням специфіки розслідування кожного кримінального правопорушення. Саме ці питання щодо процесуальної форми кримінального провадження і особливостей проведення окремих процесуальних дій присвячено подану на експертизу дисертацію, що, безумовно, свідчить про її актуальність, враховуючи, що вона є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням обраної здобувачкою проблеми.

Як вбачається зі змісту рецензованої праці, її авторка вносить свій вклад у науку і практичну діяльність з розслідування використання малолітньої дитини

для заняття жебрацтвом, розробляючи криміналістичні рекомендації щодо однієї з методик, яка раніше фактично була відсутня.

Дисертація є складовою наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України й виконана з урахуванням «Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010 – 2014 років», затвердженого Наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347, в межах теми наукового дослідження кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ «Протидія злочинам підслідним органам внутрішніх справ: кримінологічні та криміналістичні аспекти» (державний реєстраційний номер 0111U007105), відповідно до наказу МВС України «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр.» від 16 березня 2015 р. № 275 (п. 6.18).

Тема дисертації затверджена вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 9 від 28 травня 2010 р.).

Дисертантка поставила собі за мету комплексний кримінальний процесуальний аналіз елементів предмета доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та розробку криміналістичної характеристики даного кримінального правопорушення; розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо ефективного проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні кримінальних правопорушень про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та висловлення пропозицій щодо шляхів удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до вимог МОН України, для досягнення зазначеної мети було визначено низку завдань, які в цілому виконані. Це стало можливим завдяки ґрунтовному дослідженню 353 літературних джерел за темою дисертації, серед яких Закони України «Про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування», «Про охорону дитинства», «Про оперативно-розшукову діяльність», низка постанов Пленуму Верховного Суду України, наказів МВС України. Досягненню достовірних та обґрунтованих результатів сприяло використання дисертанткою оптимальної сукупності наукових методів. Відповідно до вимог МОН України, у дисертації конкретно визначено, які саме методи у яких розділах чи підрозділах роботи для дослідження яких явищ були використані.

Звертає на себе увагу належна емпірична база дослідження, до якої віднесені статистичні дані Генеральної прокуратури України; Головного слідчого управління МВС України; Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також узагальнені результати вивчення 70 кримінальних справ, 20 кримінальних проваджень, розглянутих судами у 2010-2015 рр. у різних регіонах України; 55 судових рішень, розміщених у Єдиному реєстрі судових рішень; анкетування 217 слідчих органів внутрішніх справ окремих областей України.

Докладний аналіз питань щодо предмета дослідження став підґрунтям для обґрунтування й аргументації низки пропозицій і рекомендацій, що викликають підвищений науковий інтерес і в цілому можуть бути підтримані. Зокрема, крім положень, що характеризують наукову новизну, до них також належать:

– детальне дослідження загальних питань розслідування кримінальних правопорушень, через призму яких визначені особливості кримінального провадження щодо використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом;

- змістовний аналіз понять «жебрацтво», «втягування», «використання», «вина», «відшкодування», «компенсація», «процесуальні витрати» з метою подальшого їх використання у чітко визначених значеннях;

– обґрунтований підхід щодо дослідження норм не лише законів та підзаконних нормативно-правових актів України, а й міжнародно-правових документів з означених питань, а також КПК низки зарубіжних держав, порівняння їх між собою і висловлення пропозицій щодо їх імплементації до національного законодавства України;

– дослідження окремих елементів криміналістичної характеристики та взаємозв'язку між ними.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції використовуються й надалі можуть бути застосовані в законотворчій діяльності – при підготовці законопроектів у частині внесення змін і доповнень до окремих положень чинного КПК України щодо вдосконалення процесу доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, у практичній діяльності слідчих підрозділів під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень, у науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення та вдосконалення правових основ доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, у навчальному процесі – при викладанні нормативних навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика» у Львівському державному університеті внутрішніх справ, Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького, на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка, про що є відповідні акти впровадження.

Найважливіші висновки, сформульовані в дисертації, відповідно до вимог МОН України відображені у 20 наукових публікаціях, у тому числі в 7 наукових статтях у наукових фахових виданнях України, 2 наукових статтях у виданнях іноземних держав, 11 матеріалах конференцій. Вказані публікації повною мірою відображають ступінь обґрунтованості наукових положень.

Дисертація структурно складається з трьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків.

Перший розділ «Характеристика жебрацтва як антисупільного явища та сучасні підходи в доказуванні при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», що містить три підрозділи, як і передбачено нормативними вимогами МОН України, присвячено методологічним аспектам дослідження обраної теми. У зазначеному розділі спочатку викладається генеза жебрацтва та доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, визначено періодизацію розповсюдження жебрацтва в

Україні та встановлення кримінальної відповідальності за заняття жебрацтвом. У подальшому, з позицій загальних положень доказування зазначаються окремі особливості доказування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом – складу злочину, визначеного у КК України лише у січні 2009 року. Завершується розділ розглядом зарубіжного досвіду доказування в цілому, та при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, зокрема. При цьому дисертантка доходить висновку, що чинне законодавство України дозволяє слідчому здійснювати збір, перевірку та оцінку доказів, дотримуючись вимог, притаманних більшості досліджених КПК зарубіжних держав. Більше того, низку положень із КПК цих держав пропонується запозичити і передбачити у чинному КПК України.

Другий розділ «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» складається з шести підрозділів і присвячений розгляду елементів предмету доказування, визначених у частині 1 статті 91 КПК України. Цілком слушно звертається увага на те, що подія кримінального правопорушення при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом є складеним, але персоніфікованим поняттям, що характеризується типовими для даного кримінального правопорушення часом, місцем та способом його вчинення. Визначаються і аргументуються також позиції щодо вини та мотивів використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, вказується, що суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення проявляється не лише у корисливому мотиві або меті отримання прибутку, а й у характері дій, які вчинені щодо дитини, що негативно впливає на її фізичний і моральний розвиток. Чільну увагу присвячено також питанням відшкодування процесуальних витрат, що, як правило, покладаються на батьків або осіб, які їх замінюють; обставинам, які характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження. Завершується ця структурна

частина дисертації підрозділом щодо особливостей спеціальної конфіскації грошей, цінностей та іншого майна, здобутого злочинним шляхом.

Третій розділ «Збирання, перевірка та оцінка доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» складається із трьох підрозділів, які включають чотири пункти. На початку розділу визначаються загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій, що проводяться з метою збирання доказів. Виходячи з цих позицій, дисертантка у подальшому розглядає особливості проведення окремих зазначених дій. Вони класифіковані на вербальні (допити підозрюваного, малолітнього потерпілого, свідків), невербальні (освідування, огляд та обшук) і змішані (складні), до яких дисертантка віднесла пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент і призначення експертизи.

Наприкінці розділу в узагальненому порядку розглянуті питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом за наявності кваліфікуючих обставин, а також перевірки і оцінки зібраних доказів.

Окремі положення дисертації доречно підсилюються даними анкетування слідчих органів внутрішніх справ, прикладами з практичної діяльності з розслідування аналізованого кримінального правопорушення.

Дисертація та автореферат підготовлені державною мовою. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Щодо їх оформлення принципів зауважень у офіційного опонента не виникає, оскільки вимоги, що ставляться МОН України до цього виду наукових праць, в основному виконані.

Проведений аналіз дисертації дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Розкошинської Світлани Орестівни на тему: «Доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» є завершеним комплексним монографічним дослідженням, у якому розглянуті й обґрунтовані важливі для науки й практичної діяльності положення, висновки та рекомендації з означених питань, що у сукупності складають предмет її дослідження.

Водночас, в цілому позитивно оцінюючи дисертацію Розкошинської Світлани Орестівни та відмічаючи її відповідність вимогам нормативно-правових документів щодо робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук в частині необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності й наукової новизни, практичної значимості, вважаю за доцільне висловити ряд зауважень щодо окремих її положень, які можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді, зокрема:

1. Серед завдань дослідження дисертантка визначає формулювання криміналістичної характеристики розглянутого нею кримінального правопорушення (стор. 8). Про розроблення криміналістичної характеристики йдеться також у науковій новизні одержаних результатів (стор.11). Про окремі елементи цієї характеристики (предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особа злочинця) зазначено у різних частинах дисертації. Але, враховуючи, що у методиці розслідування окремих видів злочинів криміналістична характеристика займає центральне місце, було б доцільно у окремому підрозділі чи його частині визначити не лише всі її елементи, що, на думку авторки, до неї належать, а й дослідити кореляційні взаємозв'язки і взаємозалежність цих елементів між собою.

2. Спірною і такою, що потребує додаткового пояснення, є точка зору дисертантки щодо необхідності доведення всіх обставин предмету доказування, визначеного у статті 91 КПК України (стор. 52). Наразі у частині 1 цієї процесуальної норми визначено 7 елементів, однак встановлення низки з них може не викликатися необхідністю під час розслідування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Зокрема, недоречним є встановлення обставин, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (пункт 7 частини 1 статті 91 КПК України). Крім того, дисертантка не заперечує, що використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом за відсутності кваліфікуючих ознак – це кримінальне правопорушення з формальним складом (стор. 92). Тож виникає питання, чи в усіх

випадках слід встановлювати вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням – обставину, передбачену пунктом 3 частини 1 статті 91 КПК України.

3. Потрібно уточнити позицію дисертантки щодо потерпілого – малолітньої особи, яка не досягла 14-літнього віку. Закономірно виникає питання, від якого віку особа може бути потерпілою у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Частково відповідь міститься на стор. 124, де зазначено про 3-річний вік малолітнього потерпілого. Така позиція викликає наступні запитання: чи може бути потерпілою дитина, якій ще не виповнилося 3 роки; чи може бути потерпілим немовля; яка шкода завдається дитині, якщо вона ще не усвідомлює факту свого використання для заняття жебрацтвом.

4. На стор. 158–159 та інших розглядаються питання проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи. Наразі такий вид експертизи відповідно до статті 486 КПК України може призначатися неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Дисертантка пропонує розповсюдити таку можливість на малолітнього потерпілого та формулює пропозиції щодо доповнення вказаної процесуальної норми. Натомість, поза її увагою залишилися питання, у яких випадках ця експертиза насправді має комплексний характер, чи проводиться вона після проведення двох однорідних експертиз (психіатричної та психологічної), яким має бути характер питань, поставлених на розгляд комісії експертів.

5. Дисертація не вільна від низки зауважень редакційного характеру. Зокрема, по тексту роботи не завжди вказуються дати прийняття Законів України, на які посилається дисертантка, зустрічаються русизми, помилки у ініціалах окремих авторів, вживаються складносполучені речення, епізодично використовуються узагальнені дані проведеного анкетування практичних працівників органів внутрішніх справ України.

Означені зауваження, на думку офіційного опонента, в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення, доповнення чи необхідність додаткового роз'яснення окремих положень дисертації, а у

низці випадків носять спірний чи дискусійний характер. Це дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що дисертація на тему «Доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» відповідають пунктам 9, 11 та 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до такого виду наукових робіт, а її авторка – Розкошинська Світлана Орестівна за результатами прилюдного захисту дисертації у Спеціалізованій вченій раді заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

**Офіційний опонент -
професор кафедри галузевих правових наук
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
доктор юридичних наук, професор**

В. І. Галаган

«12» листопада 2015 року

